

SLOVENSKA.

Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku. Zbral dr. Franc Kos, c. kr. profesor. Prva knjiga. (L. 501—800.) V Ljubljani, 1903. Založila in izdala „Leonova družba“ v Ljubljani. Tiskala „Katol. tiskarna“. Velika 8°. Str. LXXX+416. — Izšla je prva knjiga velikega dela, katero zasluži največjo pozornost. G. profesor dr. Fr. Kos nam podaja začetek ogromne zbirke, v kateri je kritično zbral gradivo, ki naj služi slovenskim zgodovinarjem.

Ne pišemo danes nikake ocene o tej knjigi. To naj store naši strokovnjaki v zgodovino-pisju! Saj ta knjiga je plod dolgoletnega neumornega dela, katero more ceniti samo zgodovinar, ki je sam izkusil težave izvirnega preiskovanja. To so naša „Monumenta Sloveniae“!

V drugih narodih izdajejo take knjige znanstvene akademije z velikimi državnimi podporami. Pisatelj pa odlikujejo s častnimi naslovi, z bogatimi nagradami in zvenečimi odlikovanji. Ta zbirka zasluži, da jo postavimo v prvo vrsto velikih znanstvenih del. G. pisatelj je z neumorno pridnostjo in minuciozno natančnostjo zbral vse zgodovinske vire, ki se bavijo s Slovenci. Z velikimi denarnimi žrtvami si je nabavljaj sam dragocene knjige in izpisal vse, kar je mogel najti o naši zgodovini. Delo celega svojega življenja nam zdaj podaja. In ne le, da podarja slovenskemu narodu in učenemu svetu plod svoje nepopisne delavnosti — še sam je gmotno prispeval „Leonovi družbi“, da izda to velikansko delo! To je pač vrhunec požrtvovalnosti in domoljubja!

V tej prvi knjigi so zgodovinski viri od leta 501. do 800. Celotno delo bo obsegalo deset takih knjig. Častna dolžnost slovenskega naroda je pomagati, da izide celo delo. G. pisatelj ima svojo ogromno zbirko že gotovo v rokopisu. Treba torej le še gmotnih sredstev, da izide na svetlo vse „Gradivo“ v čast slovenskemu narodu!

Spomini na Prešerna. Napisala Ernestina Jelovšek (Prešernova hči). V Ljubljani, 1903. Založil L. Schwentner. St. 147. — Prešeren nima sreče s svojimi častivci. Vajeni smo že, da vsak, kateri danes napiše o njem kaj novega, privleče na dan stvari, ki niso v čast velikemu pesniku. A knjiga, ki jo je izdala ravnokar njegova hči, mora razdreti zadnje iluzije Prešernovih oboževalcev. Ne le njega, ampak tudi družbo, v kateri je živel, nam opisuje Ernestina Jelovšek v tako slabi luči, da izgubi ta doba slovenske književnosti mnogo onega idealističnega sijaja, v katerem smo jo doslej tako radi slikali.

Tvarina te knjige je dvojna: „Spomini“, ki naštevajo dejstva, in refleksije o teh dejstvih. Zadnje so za nas brez veljave in so tudi tako pristranske, nelogične in zmedene, da bi jih najrajši prezrli, ako ne bi kazali značaja naše priče, od katerega je odvisna njena verodostojnost. Kajti gleda se vsaka stvar skozi subjektivna stekla, in mi moramo preiskati, ali ni to steklo omoteno, preden sodimo o objektivnosti in o lastnostih predmetov, katere nam kaže.

Ernestina Jelovšek je hči Prešerna in Ane Jelovšek. Štirinajst let stara je šla na Dunaj; o njenem dunajskem življenju izvemo le, da je bilo revno, in kolikor moremo sklepati iz njenih verskih in nravnih nazorov, katere nam razodeva v tej knjigi. Kajti napisala je te „Spomine“ na Dunaju v nemškem jeziku l. 1875. in 1876. (pr. str. II. in 147.) za dr. Razlaga (str. 2. trdi, da je zopet „začela pisati „Spomine“ l. 1881.“). Iz nemščine je prevedel njen spis na slovenski jezik Janko Kessler. A zadnja redakcija je Aškerčeva, kar treba dobro pomniti. Kajti pisateljica pravi, da je napisala svoje „Spomine“ „kar tako, kakor so mi prihajali pod roko“ (IX.), da „jih ne bi bila mogla izdati brez moške pomoči“ (IX) in da je imel g. Aškerc „ne baš lahko delo“ (tam). On je knjigo „priredil za tisk.“

Pisateljica pravi: „Svoje nazore o politikarju dr. Bleiweisu sem napisala pod vplivom tedanje mladoslovenske svobodomiselne struje“

(str. VIII.). A to velja o celi knjigi. Kajti pisana je od prve do zadnje strani s politično in versko tendenco: V političnem oziru neprenehoma napada katoliškonarodno stranko in v verskem oziru izkuša podirati moralne nauke krščanstva ter usiljuje one plitve, prazne racionalistične nazore, s katerimi „svobodomiselnost“ izraža svojo brezmiselnost.

Svetovno naziranje pisateljice je ne le indiferentno, ampak naravnost krščanstvu sovražno. O krščanstvu pravi: „Če je ta vera samo prazno domnevanje, tedaj je sicer lepo, toda nikakor srečno domnevanje“ (79.) Njeni moralni nazori so zato sovražni krščanski npravnosti. Na mnogih mestih pisateljica zabavlja čez „pobožne duše“ v onem tonu, katerega smo vajeni iz izvestnega sirovega časopisja, zagovarja izvenzakonsko ljubezen in nima dovolj graje proti cerkvi, katera zahteva tudi v tem oziru poštenega življenja. Da, ona v slepi jezi podtika cerkvi nauke, ki jih ta ne uči, ter se huduje potem nad njo z malo olikano jezičnostjo. V pomilovanja vredni nevednosti zaničuje katoliško duhovščino, dasi nima pojma o tem, kar se mora duhovnik učiti. Za celibat in zdržnost nima smisla in jadikuje, „kako samotno in žalostno je življenje katoliškega duhovnika!“ (Str. 80.) In pri tem si še celo domišljuje, da „bogoslavca učé žensko sovražiti in zaničevati“ (str. 81.)! S tolikimi krivičnimi predsodki je torej napojen naš zgodovinski vir, iz katerega zajemamo v tej knjigi poročilo o Prešernu.

Pisateljica sama dobro čuti, da je zabredla. V uvodu nam pripoveduje: „Grenko trpljenje, pomanjkanje, samota in boj za obstanek — vse to me je zopet približalo Bogu; moji religiozni nazori so postali milejši in idealnejši. In vendar, kar sem pisala, naj ostane, kajti še enkrat se ne bi rada lotila takega dela, ker mi manjka časa in miru, poleg tega pa mi je vid tako opešal, da mi več ne dovoljuje takega napora.“ (Str. XI.)

Ernestina Jelovšek torej sama ne soglašava več s tem, kar je tu napisala o religioznih stvarih. To priznanje je lepo od nje. Zaradi tega čutimo do nesrečnega Prešernovega otroka le usmiljenje. Kesanje starosti izbrisuje zmote mladosti. A dolžiti moramo ono „moško pomoč“, katera je vedela, da izdaja stvari, o katerih neresničnost je pisateljica že sama prepričana. In ta „moška pomoč“ se ne more izgovarjati s slabim vidom! Ali ni mogla „moška pomoč“, ko je opravljala „svoje ne baš lahko delo“, vsaj dobrotno črtati tiste stvari, ki nimajo nikake zveze s „spomini“ in jih samo kaze?

Koliko verodostojnost ima pa pisateljica glede na osebne spomine in na dejstva, katera nam popisuje? Tudi to lahko doženemo iz njenih lastnih izjav.

„Svojega očeta se spominjam samo še kakor v megli“ (str. X.). „Malo pred njeno smrtjo t. j. nekako dve leti prej je (moja mati) često govorila z menoj o Prešernu. Opisati ga morem torej le tako, kakor ga je opisavala moja mati, ki je trinajst let občevala z njim. Kar pripovedujem, vem od svoje matere“ (str. 2.). A na str. 3. čitamo: „Zategadel opišem njegovo razmerje z mojo materjo bolj obširno, kakor mi ga je pripovedovala sama.“ Tega razmerja ne popisuje nikakor objektivno. Ona obožuje vse, kar je Prešeren storil: „Moj oče mi je ideal, po katerem sodim vsakogar, kdor sè mi bliža“ (X.), a o svoji materi govori vedno mrzko, sovražno, prezirljivo: „Z materjo se nisve nikdar prav razumeli... Srca po njeni misli nisem nikdar imela... Mojega zaupanja ni imela nikdar...“ (str. 114.) Zato pa njena sodba ni nepristranska. Uboga deklica, katera je s štirinajstim letom že prišla v tuji hiši v podlo družbo, ki je vse storila, da jo izpridi, in ki je pozneje hrepenela, da bi živela v poštenem zakonu z očetom svojih otrok, ni zaslužila tako ostre obsodbe. Nasprotno pa ne izbrišejo nobene deklamacije npravnih madežev, ki so na Prešernovem značaju.

Kakor je frivolno, ako jo imenuje pisateljica na nekem mestu „čisto dušo“, (str. 32.), tako je krivično, ako dolži njo, da je bila kriva Prešernovega moralnega propadanja (str. 101.).

Mi zato odklanjamo vse, kar je subjektivnega v tej knjigi. Za nas ima veljavo samo to, kar izpričuje Ernestina Jelovšek kot objektivno dejstvo. Bodi nam dovoljeno, da sestavimo tu prav kratko ona značilna dejstva, katera utegnejo služiti slovenskemu kulturnemu in literarnemu zgodovinarju!

Meščansko družbo ljubljansko, v kateri se je gibal Prešeren, popisuje Ernestina Jelovšek kot jako izpričeno. Prešernov „šef“ dr. Chrobath „ni bil po obedu za nobeno rabo več, ker se ni streznil do drugega jutra“ (str. 19.). „Vsak večer je prišel hlapec ponj, da ga je varno spremil domov“ (str. 107.). Bil je jerob sorodnici svoje žene. „Nekoč jo je ponudil mojemu očetu (Prešernu), kar pa je ta odklonil, ker ni hotel imeti žene, ki je bila ljubica šefova“ (str. 116). Korytko je bil nesramen podlež (str. 18.), „kadar je stal pred kako deklico, bil je vselej silovit“ (str. 71.). Horodinski je bil samo toliko boljši, da „ni bil tako silovit“ (str. 18). Kastelic je prenašal ljubavne „pošte“ in pripovedoval o Prešernovih „lju-

beznih“ (str. 123.) „Kastelic je bil zvit in zloben človek in bi bil nemara že poprej rad, da bi se bila razprla (Prešeren in Ana Jelovškova), najbrž iz jeze, ker je moja mati imela Prešerna rajši kakor njega“ (str. 123.). O Čopu nam pripoveduje pisateljica: „Moja mati je posnela iz nekaterih Prešernovih opazk, da je Čop morda nalašč šel v Savo smrti iskat“ (str. 129.) „Čop je bil kakor Prešeren na jako slabem glasu“ (tam). Nič manj niso vesele novice, katere čitamo o Smoletu. Umrl je za kapjo, „potem ko si je za svojega večletnega bivanja na tujem pokvaril popolnoma svoje živčevje (str. 35). O njem se je pripovedovalo, da je smodke z bankovci prižigal... Na tujem je zapravil svoje zdravje in premoženje. Njegovi živci so bili tako slabotni, da ni mogel hoditi brez opore, akoravno še ni bil štirideset let star.“ (str. 37). Imel je nezakonskega sina, katerega mati je odšla z nekim častnikom. Določil je, da otrok ne dobi premoženja, kar ga je še ostalo, ako postane kedaj duhovnik (str. 37). „Ljudje so moji materi vedno zatrjevali, da je Prešeren nikdar ne vzame, dokler bode občeval s Smoletom, ki je sprijen ‚prostomislec‘“ (str. 35). In Prešeren je moral imeti tudi svoje vzroke, da kadar je rekel Smole, da bi „rad videl njegovo dekle“, mu je odgovoril, „da tega pač ni treba“ (tam).

Ako je bil tak že ožji krog Prešernovih prijateljev, pa skrbi Ernestina Jelovšek, da ne dobimo boljših misli tudi o širjem meščanskem krogu. Da so v moškem svetu tako vladali vinski duhovi (str. 107.), to pač lahko verjamemo, a da bi bile tudi soproge ljubljanskih meščanov tako nemoralne (str. 78.), to se nam zdi v toliki splošnosti že skoro neverjetno. In kak je bil stan, v katerega je vstopil Prešeren! Pisateljica dviga težko obtožbo proti tedanjim odvetnikom. Drli niso le kmeta, ampak goljufali tudi sirote. Po smrti so morali sežigati dediči listine, da niso prišle na dan njihove sleparije. Za dr. Baumgartnom so „več tednov sežigali akte, ki so pričali, da je prevzel razne otroške deleže in odpravnine, denarja pa ni bilo nikjer. Čez več tednov so našli v njegovi miznici strup. Izkopali so truplo in raztelesenje je dokazalo, da se je dr. Baumgarten, ki je vžival popolno zaupanje svojih klijentov — zastrupil“ (str. 115, 116). Tudi za dr. Chrobathom so sežigali (tam).

Tako je bilo torej нравno ozračje, v katerem je živel, pil, ljubil in pesnil Prešeren.

A niso bili vsi taki. Bilo je tudi takrat med Slovenci dovolj ljudi, ki so obsojali, kar je bilo obsojanja vredno. Ernestina Jelovšek se nad njimi strahovito huduje, „kajti Matija Čop je bil, kakor

Prešeren in njegov prijatelj Smole, v spodtiko vsem ‚pravičnim‘, katerih ni nikdar manjkalo v Ljubljani“ (str. 34.). In ti „pravični“, te „pobožne duše“, te „tercijalke“, ti „klerikalci“, ti „od duhovnikov odvisni ljudje“ — ti morajo prenašati očitanja pisateljice, ker niso oboževali vsega, kar so delali že tedaj „svobodomisleci“ na slovenski zemlji!

Zanimivo je preiskovati, katere нравne poteze Prešernovega značaja nam je ohranil njegov otrok v teh „Spominih“. Mi citiramo samo značilnejše.

„Ali je rad pil? — Da! Ali rad igral? — Da! (str. 7.) „Zaničeval je vse ženstvo kar od kraja“ (str. 8.) A vkljub temu je „rad dvoril deklicam“. Z Ano Jelovškovo je živel trinajst let; imela sta troje otrok. A te otroke sta dajala — na kmete v rejo! To razmerje je seveda bilo tudi v takratni Ljubljani pohujšljivo. Anina teta je spodila nečakinjo vsled tega iz hiše (str. 31.). Že prej so jo spodili iz Chrobathove hiše. Kakšno je bilo to življenje, pač dovolj ilustrira sledeči dogodek: „Ana je zapustila v početku meseca oktobra l. 1845. Ljubljano ter se napotila služiti v Trst. Pred svojim odhodom pa mu je pisala pismo, polno najtrpkejših očitanj, ter mu tudi naznanila uro, kdaj se odpelje. In ravno, ko je hotela sestiti v poštni voz, ga je zagledala priti iz gostilne „pri Maliču“, bledega in opotekajočega se. Bil je — pijan!“ (Str. 50.) Ko je hodil k njej na Vič, „so se pa fantje nagrozili, da ga pretepo, kadar ga dobe v pest“ (str. 24.) „Ona je rekla: Vselej, kadar sva se kaj sporekla, je popival“ (str. 52.). „Neko nedeljo zjutraj, ko se je moja mati ravno vračala iz cerkve, sta se srečala ‚za vodo‘ (na Poljanskem nasipu), na voglu Reichove hiše. Čula ga je, ko je zaječal, in zavila na Suknarsko stezo, da ji ne bi bilo treba iti mimo. Skrivaj se je potem ozrla in videla, da je slonel na ograji ter strmel v vodo“ (str. 52.). „Nekega dne je prišlo (v Primčevi hiši) do ostrega spopadka. Videl se je samo zadnji prizor: Doktor je silno razburjen ostavil hišo, Ivan (Primec) pa je planil za njim in tekkel proti Ljubljani. Ondi stoječi delavci so ga prestregli in odvedli domov“ (str. 86.) Po pripovedovanju Ernestine Jelovšek sodimo, da je bil to prvi samomorilski poizkus Prešernov. Drugič si je poizkušal vzeti življenje v Kranju. V sobi Maierjeve gostilne „se je z ovratnico skusil obesiti. Na srečo je prišla o pravem času gostilničarka ter ga rešila“ (str. 55.).

Prešeren je bil torej nesrečen, razdvojen, obupan. Odkod to? Njegova hči nam je odkrila najgloblje rane njegovega srca in najtemnejše strani njegovega značaja.

Pred vsem iščemo v tej knjigi odgovora na vprašanje: Zakaj se ni Prešeren oženil? Trinajst let je živel „tako“ z Ano Jelovškovo, in tri otroke sta imela (str. 50. in 45.) Vsekako je imela Ana Jelovškova o zakonski zvezi mnogo višje nazore, kakor njena hči. Ona je „najiskrenejše želela, da bi duhovnikov blagoslov ukrepil to vez“ . . . „Ali Prešeren je bil ponavadi nevoljen, če mu je omenila možitev“ (str. 92). Pisateljica pripisuje to temu, da je bil „Prešeren brez predsodkov“ (str. 99.) A uzroki so bili čisto drugi. Prvi je bil ta, da je Prešeren imel o morali jako nedostatne pojme. On je zahteval od ženske samo „da mora paziti, da se ji ne more očitati, da bi jih imela več“ (str. 99.) Nekoč je prišla Ana k njemu ter mu dejala: „Vzemi me, saj veš, da bi bila to moja največja sreča!“ A Prešeren . . . „je vstal, prijel mojo mater za rameni ter jo potisnil ven rekoč: Idi sedaj . . .!“ (str. 47.).

Ako verjamemo Ernestini Jelovšek, smo prisiljeni trditi, da Prešeren svojih verskih dolžnosti ni izpolnjeval. A še več: Ker se je bal, da ne bi Ana Jelovšek iz verskih nagibov pretrgala svojega nenravnega razmerja z njim, je tudi njo odvrčal od cerkve. Ko je prišla zamišljena od izpovedi, je bil ves razdražen, in ji je govoril, da to ni greh, od česar jo izpovednik odvrča: „Ko bi se bila izpovedala meni, bi bilo stokrat bolje“ (str. 25). In nato nam pisateljica pripoveduje, da je Prešeren izpoved zaničeval, imajoč jo za nekaj „onečašujočega“ (str. 26). Še več! „Bilo je na veliki petek najbrž l. 1839. . . Ana je prišla tudi v stolno cerkev. Bilo je popoldne za časa običajnih molitev. Pokleknila je ter verno molila. Kar začuti med gnečo neko gibanje in vpitje; ljudje so se začeli razmikati. In nena doma se nekdo dotakne njene rame, jo dvigne ter tira pred seboj iz cerkve. Ljudje so mrmrali . . . Jezo moje matere more umeti le oni, kdor jo je poznal, Prešeren pa se je smejal.“ (Str. 95.) „Petek mu je bil srečen dan, ker je bil posvečen boginji ljubezni . . .“ (str. 68.) Vsled takega življenja je moralo Prešernu omrzeti krščansko življenje sploh: „Ko se mu je rodila prva hčerka, je rekel moji materi, da ni treba dati otroka krstiti. Mati se je zelo čudila tej njegovi opomnji, zlasti, ker je še pristavil, da si otrok, ko dorase, lahko sam izvoli vero, po kateri hoče živeti.“ (Str. 27.) Te nazore je zajel Prešeren iz Rousseau-a, katerega morala je bila tudi sicer njegovi zelo podobna.

Pisateljica se silno jezi nad duhovniki, ker so nagovarjali Prešerna, naj se oženi in začne pošteno in redno živeti. Cele strani je napolnila z jezičnim besedičenjem o duhovnikih, ki

bi bili morali po njenih mislih tudi obožavati vse, kar je Prešeren storil. In vendar vsa dejstva, katera izvemo o tedanjih duhovnikih iz te knjige, nam pričajo le, da so duhovniki ravnali lepo in taktno z njim. Ne tako Prešeren. Posebno je bil jezen na šentpeterskega župnika Svetličiča, ki je storil le svojo dolžnost, ko se je trudil, da bi Prešerna pripravil do poštenega zakona. Ker se je Prešeren izgovarjal, da se ne more oženiti, dokler je koncipient (str. 91.), ker nima denarja, so šli nad dr. Chrobatha, ki je rekel, da ga obdrži pri sebi tudi oženjenega in da Prešeren povsod lahko dobi existenco. Duhovnik Zupan (pозnejši stolni prošt) je nagovoril gospo Primčevu, krstno botro Anino, da ji je preskrbela balo. Vse je bilo torej v redu — a Prešeren se ni hotel poročiti. Župnika Svetličiča je ozmerjal s „farjem“ v zahvalo za njegov trud. (94.) Ani je pa sirovo dejal, „če se hoče omožiti na vsak način, naj pa vzame — župnika Svetličiča!“ (Str. 44.) Vkljub temu mu je dal Svetličič ugodno npravno izpričevalo in je po Prešernovi smrti „storil mnogo dobrega“ zapuščeni Ani (str. 94.).

Zakaj se torej ni hotel oženiti? Gotovo je bil temu kriv tudi napredujoči alkoholizem, ki mu je izpodkopaval dušne in telesne sile ter mu vzel moralno moč do trdnega sklepa. „Pil je, da bi se omamil, izgubil moralno oporo ter obupal“ (stran 118.) Ženo bi bil lahko preživel, saj je imel denarja za gostilno, za sorodnike, za reveže, in ga je tudi njegova „ljubezen“ mnogo stala, saj je moral plačevati za otroke. Zakaj se torej vendar ni oženil? Ernestina pravi: „Vsekako je bilo uboštvo moje matere glavni vzrok“ (str. 91.) Kajti Prešeren je tačas, ko je uboga, zapuščena Ana na Poljanah zibala njegove lačne otroke, na Mestnem trgu z „mokrocvetočimi rožicami poezije“ mehčal trdosrčno blagajno bogatega trgovca. Opeval je svoj „ideal“ — bogato dedinjo Julijo Primčevu . . . Koliko so si ubijali kritiki glave, da idealizirajo to Prešernovo „ljubezen“. A Jelovškova Anica je o tem sodila drugače: „Najbrž si je Prešeren domišljeval, da ga Primčeva Julija morda vendar-le vzame, drugega vzroka pač ni imel, da jo je opeval“ (str. 89.)

Kaj izvemo torej o „slovenski Beatrici“ z Mestnega trga? „Njena mati je večkrat zdihovala: ‚Ko bi bila Julija vsaj za glavo večja!‘ Tudi je držala jedno ramo nekoliko više nego drugo.“ (Str. 14). Kar ji je še manjkalo do ideala, je pač bogato nadomeščala njena lepa dota. Sem je nameril Prešernov Amor ljubavne puščice, a brez uspeha. Pot iz Prim-

čeve hiše ga je vodila, kakor smo videli zgoraj, — v Ljubljano... V sonetu se seveda vse drugače bere:

Pobegnil sem, kot plaha srna plane...

Mnogo se je pisalo o Prešernovem slovanskem rodoljubju. Njegova hči nas je pa neprijetno iznenadila s priznanjem: „Prešernova posebnost je bila, da ni nikdar govoril z mojo materjo slovenski, ampak vedno le nemški, tako da je mnogo ljudi menilo, da Prešeren sploh slovenskega jezika ne zna“ (str. 38.). O ljubljanskem narečju je pa trdil, „da ni slovensko“ (str. 39.).

Iz cele knjige smo izvedeli za eno samo dobro lastnost Prešernovo, namreč da je bil jako radodaren: „Bil je preveč dobrih rok, da bi si bil kaj prihranil. Če je imel dve suknji ali dva para črevljev, in je srečal reveža, precej ga je oblekel ali obul“ (str. 59.) A pri tem se moramo nehote vprašati: Zakaj pa ni rajši bolje preskrbel za svoje bedne otroke?

Pisateljica se tudi spušča v kritiko Prešernovih poezij. Začudili smo se, ko smo čitali v tej knjigi tudi iste misli o „Krstu pri Savici“, katere smo že lani obsojali v Aškerčevem uvodu k Prešernovim „Poezijam“ (glej „Dom in Svet“, 1902, str. 561. sl.) V vseh zmotah obožujejo Prešerna, a trpko ga grajajo, da je dal Črtomira krstiti. Kako malenkostna se nam zdi Ernestina Jelovšek, ko se postavlja nad Bogomilo in ko oblastno popraša: „Ali je pa imelo to dekle tudi prav? Mogoče, morda tudi ne!“ (Str. 26.) Brez dvoma je imela Bogomila bolj prav, kakor pa Ernestina, ki se jezi nad tem, kar je bilo Bogomili sveto. In ona tudi ni sposobna, kritikovati Črtomirovega sklepa, ko se je odpovedal svetu in je iz krvavega bojnika za materialno premoč postal duševni boritelj za najvišje kulturne pridobitve; zakaj v tej knjigi smo opazili, da so pisateljici kulturne pridobitve krščanstva neznana stvar. Zato se ne prerekamo dalje ž njo. Njeni „moški pomoči“ smo odgovorili že lani.

Slednjič nam preostaja še zanimivo poglavje o Prešernovih zadnjih urah in o njegovi zapuščini. „Pod vplivom svobodomiselne struje“ (glej str. VIII.) ima Ernestina dvojno tendenco: Opisati dogodke tako, da bi iz njih sledilo, da je Prešeren umrl nespokorjen, in pa, da je dekan Dagarin uničil njegove preostale pesniške proizvode. A ravno Prešernov otrok nam mora pripovedovati sama taka dejstva, ki dokazujejo nasprotno.

Prezrimo prazna zabavljanja! Kar nam našteva Ernestina Jelovšek dejanskega o Dagarinu, nam ga kaže vse kot pametnega duhov-

nika in taktnega moža. Očita se mu, da ni bil Prešernov prijatelj. A pomislite vendar! Bil je Prešernov katehet, ki mu je hotel vse najboljše. In kot kranjski dekan dobi kot župljana svojega nekdanjega učenca popolnoma izpitega in pozna tudi njegove verske nazore. Dasi ga je cenil kot pesnika, vendar ni mogel odobravati njegovega življenja. A ko je Prešerna položila bolezen na smrtno posteljo, se je vedel — mi sledimo pripovedovanju Prešernove hčere! — tako korektno, da se čudimo, kako so ga mogli pozneje toliko obrekovati. Pojdimo po vrsti!

Bilo je treba dvojnega: Prešerna spraviti z Bogom in ga privedi do tega, da v oporoki prizna svoje otroke. Ernestina Jelovšek pripoveduje:

„Moji materi je nekdo svetoval, naj skrbi, da nas (oče) pripozna. Toda bolj iz ozirov na njegovo bližnjo smrt nas je peljala mati v Kranj očeta obiskat... Najprej smo šli k dekanu Dagarinu. Rekel je: Ker me dr. Prešeren še ni dal poklicati, ga še nisem obiskal; tudi ne vem, če me sploh pokliče.“ (Str. 56.) „Kmalu potem so ga imeli operirati, in poklical je Dagarina. Poslej je dekan Dagarin večkrat jako spoštljivo pisal moji materi ter ji poročal, kako gre očetu.“ (Str. 58.) Ko je Prešeren umrl, je pisal zopet Dagarin Ani Jelovškovi. „Dr. Prešeren je pripoznal svoje otroke in mirno umrl“, glasil se je konec pisma“ (str. 59.). Pripraviti Prešerna do oporoke je bila težka stvar, ker je „do zadnjega dne upal, da ozdravi“ (str. 120.). Dagarin pa je, zavedajoč se svoje dolžnosti, nagovarjal Prešerna, dokler ga ni do tega pripravil. A Dagarin je bil previden: Pri oporoki Prešernovi je bil navzoč s tremi pričami „okrajni komisar, ali okrajni sodnik — ne vem več natančno, neki Pajk“, pravi Prešernova hči (str. 120.) In v tej oporoki je bila „glavna stvar, da je pripoznal svoje otroke“ (tam.) Prešeren je bil nevoljen, da ga sili Dagarin k oporoki, in zato se začelja ta oporoka s čudnim uvodom: „Nachdem mich eine Person fortwährend belästigt, meinen letzten Willen zu erklären, so thue ich diess jetzt nachstehend“ (str. 61.) V tej oporoki našteva Prešeren, kar ima; o kaki literarni zapuščini ni nobene besede. Pesnik, ki se je spomnil posteljine in ure, bi se bil spomnil tudi tragedije, če bi bil katero imel v rokopisu. In ker je delal oporoko z nevoljo na „osebo, ki ga je nadlegovala“, bi bil gotovo tudi povedal, če bi mu bila ta oseba literarno imetje sežgala. Uradnik Pajk in dekan Dagarin sta potem oba približno enako izpovedala, kaj se je godilo z zapuščino in kako so se jezili

dediči, ko niso tega dobili, kar so pričakovali (str. 121.).

To so dejstva o Dagarinu. Vsakdo mora priznati, da je ravnal pravilno in plemenito.

Da pa za Prešernom ni bilo literarne zasuščine, je lahko umljivo: Nenravno življenje je v Prešernu zamorilo prezgodaj pesniškega duha. „Ko se je bilo sklenilo ljubavno razmerje med Prešernom in mojo materjo“, pravi pisateljica, „res ni literarno več toliko delal, kakor poprej; to se razvidi tudi iz pisem njegovih prijateljev“ (stran 68.) „Prešeren tudi zadnja leta v Ljubljani in dve leti svojega živ-

nižal“, da bi se bil na smrtni postelji izpovedal. Dr. Bleiweis je v „Novicah“ pisal, da je Prešeren umrl, spravljen z Bogom. Temu se upira „svobodomiselnost“ Ernestine Jelovšek. Mi smo doslej Prešernov spomin vedno s tem zagovarjali, da je vsaj umrl kot kristjan. Še tega mu ne pusté „naprednjaki“.

„Česa se naj bi bil pa Prešeren toliko kesal?“ kliče Ernestina Jelovšek. „Krivice ni storil vse svoje življenje nobene. (Str. 111.) „Kmalu bo treba iti pred sodbo“, je rekel baje uro pred svojo smrtjo sestri Kati... Naj verjame, kdor hoče, jaz tega ne morem!... In

OROŽNOVA KOČA NA ČRNI PRSTI.

ljenja v Kranju ni skoro nič več delal na pesniškem polju“, je rekel dr. Bleiweis (str. 135.) Pisateljica sicer silno napada dr. Bleiweisa in mu očita vse mogoče stvari, a nasprotnega dokazati ne more. Dr. Bleiweis pravi, da Prešeren zato ni več delal, ker se je „od l. 1845. preveč klanjal prijatelju Bacchu“. Tu pisateljica slednjič sama priznava: „Tudi jaz mislim, da se moj oče ni mnogo bavil s književnostjo od napominanega leta, in da se je bil, žal, udal preveč pijači“ (str. 137.).

A Prešernova hči ni s tem zadovoljna. Ona ne more priznati, da se je Prešeren tako „po-

pa še ta Dagarinov triumf, da je izpreobrnil takega skeptika! (Str. 119.) Tudi ko bi mi Dagarin sam zatrdil, da se mu je oče spovedal, bi mu tega ne verjela... Spoved bi bila popolnoma odveč!“ (Str. 125.) In zdaj se izlije gosta ploha očitanj nad „pobožne duše“, ki so toli predrzne, da se upajo trditi, da se je Prešeren izpovedal.

Le mirno, Prešernova hči! Ako se je Prešeren izpovedal, ni to triumf za nikogar, kakor samo za njega samega. Kako je bilo, vedo le Bog, Prešeren in Dagarin. A iz dejstev sklepamo, da se je Prešeren najbrž tudi izpovedal,

če ga je Dagarin pripravil do oporoke in mazilil s svetim oljem (str. 125). Vsaj to pustite ubogemu Prešernu!

Bodi dovolj teh neveselih spominov! Prešernovi častivci bodo razočarani po odkritjih njegove hčere. A naša dolžnost je, da v imenu zgodovinske objektivnosti dodamo nekaj opazk.

Ti „Spomini“ nam kažejo Prešerna od njegove najslabše strani. Pisateljica večinoma zajema iz besed svoje matere, in ta — od njega zapeljana in zapuščena — je spoznala samo njegove najslabše lastnosti. Ta vir je torej že nekoliko moten. Dalje pa se kaže v celi knjigi tendenca, Prešerna naslikati kot heroja protikrščanskega svetovnega naziranja. Zelo naivna je bila roka, katera je zapisala v te „Spomine“ sledečo trditev: „Dejala sem že prej, da je bil Prešeren še pred koncem l. 1840. osamljen kot reprezentant narodno-napredne stranke, toda vzlic temu ni „vrgel puške v koruzo“ (str. 131.)

Kako je mogla Ernestina Jelovšek te besede zapisati l. 1875. ali 1876., ko je pa ime „narodno-napredne stranke“ znano šele zadnja leta? Takrat so bili pač „liberalci“ in „prostomisleci“, a ko je vsako tako ime prišlo v slab kredit, so se ti strankarji po potrebi prekrščevali, dokler niso postali „narodno-napredni“. Tu imamo torej nekaj, kar ni „spomin“, ampak „tendenca“.

Jako naiven politik mora biti, kdor misli, da bo svoji stranki kaj koristil s tem, če proglasi Prešerna za njenega pristaša. Kajti Prešeren se za politiko nikoli zmenil ni. Nemškutaril je sicer Prešeren rad (str. 38.), kakor sedanji naši „narodno-napredni“. A da bi se bil kdaj izdajsko zvezal z najhujšimi sovražniki Slovenstva proti zastopstvu ogromne večine slovenskega naroda, da bi bil nemškemu plemenitašu pomagal politično tiščati k tlom sinove svojega ljudstva — za kaj takega Prešeren ni bil sposoben. Take opazke torej nimajo drugega pomena, kakor da nam kažejo subjektivno tendenco te knjige in omajajo naše zupanje v njeno pričevanje.

In to je sreča za Prešerna. Kajti dobili smo ta vtisk, da so slabe strani Prešernove pretirane, in da so zlasti njegovi verski nazori naslikani v teh „Spominih“ preveč črno. O pesniku, ki je zložil „Krst pri Savici“, si ne moremo misliti, da bi bilo njegovo svetovno naziranje tako sovražno krščanstvu, kakor ga popisuje njegova hči. Tudi oni nrvni in estetični cinizem, s katerim se opisujejo v tej knjigi delikatne stvari, nam kaže, da Prešernova hči ni imela pravega smisla za pesniško naravo svojega očeta. Očrtala jo je v sirovih, robotih potezah.

Tak, kakor ga vidimo tu, je torej Prešeren v očeh „mlado-slovenske, svobodomiselnne struje“, in kot takega ga proslavljajo. Vkljub vsemu slabemu, kar pišejo o njem njegovi tendenciozni častivci, ga imamo mi za boljšega. On ni bil samo tak, ampak v svojih boljših trenutkih, kadar se je streznil in otrešel slabe družbe, je bil tudi boljši človek in boljši pesnik.

Zdelo se nam je potrebno, to naglašati, ker želimo pred vsem, da so naši zgodovinski viri čisti. Svoje slovstvene in kulturne zgodovine pa ne pustimo falzificirati od nikogar.

Dr. Evgen Lampe,

HRVAŠKA.

Leksikon Hrvatski od Franje Getz-Getsa. Zlatar (Hrvatska) 1903. 80. Str. 70. Cena 2-20 K. — Ta leksikon je urejen po hrvaški kroniki. Pisatelj navaja najimenitnejše dogodke v avstro-ogrskih deželah po letnih številkah. Posebno se ozira na svojo hrvaško domovino, na Benečane, nekdanje vladarje primorskih obal, na imenitno trdnjavo Bihać in na ponosno Bosno in Hercegovino. Dasi je knjiga sestavljena s trudom in s požrtvovalnostjo, vendar je v njej nekaj velikih pogreškov. Na str. 1. 524. čitamo: „Rimski papa 54ti Feliks započe davati bolesnim poslednjo pomast.“ To ni res, ker so že apostoli delili sv. poslednje olje. Sv. Dominik je ustanovil svoj red l. 1215., ne pa 1196. (str. 44). Sv. Frančišek je ustanovil svoj red l. 1208., ne pa l. 1198., pa Zagreba tudi ni obiskal. Knjiga torej ni povsem zanesljiva, vendar pa mu morajo rojaki biti hvaležni za kratki pregled najvažnejših zgodovinskih dogodkov. Mimogrede omenja tudi slovenskih krajev. Na zadnjem listku je še stenografska književnost. O. B. Š.

Vječni židov. Žalosna igra u pet čina. Dr. J. Debevec. Pohrvario Fra Ivša Mijov. Sarajevo. Tisak Thiera i Voglera. 1903. — Dr. Debevec je objavil v „Katol. Obzorniku“ duhovito „žaloigro“, katere nesrečni junak je večni žid Ahasver. Pisatelj ga spremlja skozi tisočletja do današnjega dne, in pri tem razvija pogloblitne svetovne dogodke, zlasti iz cerkvene zgodovine. — Predigra obsega pripravo velikega odpada v šestnajstem stoletju. Prvo dejanje obdeluje dobo od reformacije do francoske revolucije, drugo nastanek novodobnega liberalizma, tretje zmagoslavje svobodnjaških idej. Tu je dosežena peripetija, in v četrtem dejanju vidimo liberalizem že v